

הדמב"ן הק' עם באור מעשה השב

נערך מתוך השיעורים בספרה'ק רמב"ן,
הנמסרים מדי שבת בשבתו

מתוך ההקדמה לספר במדבר

המשכן, המשיך מעמד הר סיני

אחר שביאר תורת הקדננות בספר השלישי וספר ויקרא, התחיל עתה ובספר במדבר לסדר בספר הזה, המלות שנלמנו בענין אזהל מועד ו- המשכן. וכבר הזהיר ובספר ויקרא על טומאת מקדש וקדשיו לדורות. עתה יגביל את המשכן בהיותו במדבר, כאשר הגביל הר סיני בהיות הכבוד שם*. וזוהי: "וזהו הקרב יומת" (במדבר א נא), כאשר אמר שם: "כי סקול יסקל" (שמות יט ג). וזוהי: "ולא יבאו לראות כבלע את הקדש ומתו" (במדבר ד כ), כאשר הזהיר שם: "פן יהרסו אל ה' לראות" וגו' (שמות יט כא). וזוהי: "ושמרתם את משמרת הקדש, ואת משמרת המזבח" (במדבר יח ה), כאשר אמר שם: "וגם הכהנים הנגשים אל ה' יתקדשו" וגו' (שמות יט כג), "והכהנים והטעם" וגו' (שמות יט כד).

מעשה השב

* רבינו מבאר שהגבלות במשכן היו מקבילות להגבלות שהיו במתן תורה בהר סיני, כדלהלן:

בהר סיני	במשכן
כי סקול יסקל או ירה יירה	וזר הקרב יומת
פן יהרסו אל ה' לראות	ולא יבאו לראות כבלע את הקודש ומתו
וגם הכהנים הנגשים אל ה' יתקדשו	ושמרתם את משמרת הקדש ואת משמרת המזבח

והנה דברי רבינו כאן יסודם במש"כ רבינו (בהקדמה לפרשת תרומה) הדמיון בין המשכן למתן תורה על הר סיני, שאותה השראת השכינה שהיתה בהר סיני היתה על המשכן, אלא שבהר סיני היה זה בגלוי, גדלות מעמד הר סיני, ובמשכן היה זה בסתר. בהר סיני היתה זו פעם אחת, ואילו במשכן היה באופן תמידי. וז"ל רבינו:

"וסוד המשכן הוא שיהיה הכבוד אשר שכן על הר סיני שכן עליו נסתח. וכמו שנאמר שם (שמות כד טו) 'וישכן כבוד ה' על הר סיני', וכתוב (דברים ה כא) 'הן הראנו ה' אלהינו את כבודו ואת גדלו', כן כתוב במשכן 'וכבוד ה' מלא את המשכן' (שמות מ לד). והזכיר במשכן שני פעמים 'וכבוד ה' מלא את המשכן' (שם פסוקים לד לה) כנגד 'את כבודו ואת גדלו'. והיה במשכן תמיד עם ישראל הכבוד שנראה להם בהר סיני, ובצא משה היה אליו הכבוד אשר נדבר לו בהר סיני, וכו'. והמסתכל יפה בכתובים הנאמרים במתן תורה ומצוין מה שכתבנו שם, יבין סוד המשכן ובית המקדש".

*

הטעם שנאמר 'במדבר סיני באהל מועד'

וידבר ה' אל-משה במדבר סיני באהל מועד באחד לחודש השני בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים לאמר: (פרק א פסוק א)

בעבור* שהפסיק במלות השמיטה והיוצב, שאמרו שהיו בהר סיני, חזר ואמר כאן שהיה הדבור הזה "באהל מועד", ככל הדברים אשר הזכיר מתחילת ספר ויקרא. וכן יהיו כלם מכאן ואילך באהל מועד. כי מעת שהוקם המשכן: "ויקרא אליו השם מאהל מועד", לא נדבר לו אלא משם*. והזכיר כאן "במדבר סיני", להגיד שלא נסעו משם עד שנמנו*, כי המנין השני היה בערבות מואב ובסוף הארבעים שנה, לכן הזכיר כי המנין הראשון היה לפני שעזבו את הר סיני, והדבור והציווי בערבות מואב נמי היהו באהל מועד.

מעשה השב

* רבינו מבאר כאן שני דברים: א. למה הוצרך לומר 'באהל מועד', הרי בתחילת ספר ויקרא נאמר שהדיבור היה מאהל מועד, ומשם ואילך תמיד היה הדיבור מאהל מועד. ב. למה הוצרך לומר 'במדבר סיני', הרי ממה שנאמר כאן 'באהל מועד' ידעינן כבר שהאהל מועד היה במדבר סיני, שהרי מקבלת התורה בשנה הראשונה ועד כ' אייר בשנה השנית היו ישראל חונים במדבר סיני. וכאן הרי הדיבור היה בשנה השנית באחד לחודש אייר.

ב פירוש, כיון שבסוף חומש ויקרא, בפרשת בהר נאמרה מצות שמיטה ויובל ושם נאמר 'בהר סיני', ולא באהל מועד, א"כ היו יכולים לטעות ולומר שמכאן ואילך נאמרה כל הפרשיות בהר סיני, לכן חזר לומר כאן 'באהל מועד', כי מכאן ואילך היה הדיבור שוב מאהל מועד.

ג פירוש, שהכתוב קמ"ל שעד כ' אייר שנסעו ממדבר סיני כבר גמרו לספור את כל כלל ישראל. דהרי דבר פשוט שלא ספרו את כל כלל ישראל ביום אחד, כמו שכתב רבינו לקמן (א יח) "אבל לא נשלם המנין ביום אחד, ולכך חזר ואמר (שם, פסוק יט) 'ויפקדם במדבר סיני', להודיע שהיה במקום ההוא, לא ביום ההוא".

סדר הדגלים לפי מהלך השמש, וסדר השבטים לפי סדר חשיבותם

בתחילת הפרשה (פרק א פסוק א) איתא הציווי לספור את ישראל, ומפסוק יז והלאה איתא שספרו את בני ישראל, ומפורט מספר כל שבט ושבט, ובפסוקים זה – מו כתוב מספר סך הכל שהיו בני ישראל מבין עשרים שנה ומעלה, 'שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים'. והנה בפרק ב הכתוב מפרט סדר ארבעת הדגלים והמחנות, איזה שבט היתה ראש הדגל, ובאיזה צד חנה, והשבטים שחנו עמו. והכתוב חוזר ומפרט את מנין הפקודים של כל שבט ושבט, ומנין של כלל ישראל יחד.

הטעם שנזכר עוה"פ מנין השבטים: כתב רבינו לא מפני שספרו עוה"פ, אלא כיון שעברו עשרים יום מאז שמנו אותם בראשון לחדש השני, עד שסדרו את הדגלים, בא הכתוב להודיע נסי ה' שבתוך עשרים יום משעה שמנאם עד שסדרו את המחנות לא מת מהם אדם, אף שהיו עם גדול.

סדר הדגלים, וסדר השבטים

סדר הדגלים בקרא הוא: מזרח – דגל יהודה. והשבטים החונים שם: יהודה, יששכר, וזבולון. דרום – דגל ראובן. והשבטים החונים שם: ראובן, שמעון, וגד. מערב – דגל אפרים. והשבטים החונים שם אפרים, מנשה, ובנימין. צפון – דגל דן. והשבטים החונים שם: דן, אשר, ונפתלי. וטעם סדר זה כתב רבינו שיהודה היה הראשון כיון שהוא היה המלך, ואחריו דגל ראובן שהוא היה הבכור, ושני דגלים אלו היו מבני לאה, וגם שבט גד בא עמהם שהיה בכור שפחתה ואחריו דגל אפרים, בני רחל, ולאחרונה דגל דן, דגל בני השפחות וז"ל:

"והנה הפאות [סדרן של רוחות העולם] תחלתן מן המזרח, כמהלך השמש ושעולה במזרחו. ואחריו הדרום [שהוא הצד השני שהשמש זורחת בו] ואחריו המערב, ואחריו הצפון. ושמו דגל יהודה במזרח, כי הוא נוסע בראשונה שהוא הנגיד והמנהיג, כמו ש'לוה' ה', 'יהודה יעלה בתחלה'. וראובן [אחריו] בדרום, לכבוד הכהונה. והנה שני הדגלים הסמוכים [יהודה וראובן] היו ללאה [של שבטי בני לאה], עם [גד] בכור שפחתה, הנוצל על ברכיה [פירושו, דבכל דגל היה שלשה שבטים, ובשני הדגלים היו חמש מבני לאה, והיה חסר שבט אחד, הכניסו את שבט גד שהיה בכור זלפה שפחת לאה]. ודגל אחד לבני רחל, במערב. ודגל בני הלחנות [בני השפחות] בצפון אחרונים".

והביא רבינו דברי המדרש (רבה, במדבר ב' ט) שמפרש בארוכה סדר הדגלים וסדר השבטים לפי חשיבותם:

"וכסם שברא הקב"ה ארבע רוחות העולם... וכנגדן, סדר הקב"ה הדגלים למטה. אמר לו:

מזרח, שממנו יולא אור לעולם, יהא כנגדו יהודה שהוא בעל מלוכה. ועליו שבת יששכר, שהוא בעל תורה. ועליו מטה זבולון, שהוא בעל עשירות, כמה דכתיב 'זבולון לחף ימים יאכזב'... [והם] יסעו בראשונה, כמו שנאמר 'יעצב מלכם לפניהם וה' בראשם'".

רוח	דגל	השבטים החונים שם	משמעות הדגל	משמעות הרוח	מספרים
מזרח	יהודה	יהודה יששכר וזבולון	מלוכה, תורה, עשירות	זריחה ואור	והם יסעו בראשונה, משום שהמלך נסע בראש

"דרום, טללי ברכה וגשמי ברכה יולאין ממנו לעולם, יהא כנגדו ראובן שהוא בעל תשובה. ותשובה מדה טובה, ורחמינו של הקב"ה באין לעולם בשעה שעוין תשובה. ועליו גד, שהוא בעל גבורה, ושמעון בצמלע לכפר עליו. ושניים יסעו שתשובה היא שניה לתורה".

רוח	דגל	השבטים החונים שם	משמעות הדגל	משמעות הרוח	מספרים
דרום	ראובן	ראובן שמעון וגד	תשובה	טללי וגשמי ברכה	שניים יסעו, שתשובה היא שניה לתורה

"מערב, אולרות שלג ואולרות כרד וקור וחום. וכנגדן אפרים ומנשה ובנימין. ושכינה לעולם במערב בגבול בנימין, שנאמר 'לבנימין אמר יידי ה' יאכזב על יצרו'. ושלישים יסעו, נאה לתורה ולתשובה גבורה, כדי שיתגבר אדם בתורה, ויתגבר על יצרו".

רוח	דגל	השבטים החונים שם	משמעות הדגל	משמעות הרוח	מספרים
מערב	אפרים	אפרים מנשה ובנימין	גבורה	אוצרות שלג וברד, קור וחום	שלישים יסעו, שגבורה נאה לתורה ולתשובה

"צפון, משם יולא החושך לעולם. וכנגד שבת דן, למה? שהוא החשיך העולם בעבודה זרה שעשה ירבעם, שנאמר 'ואת האחד נתן דן'. ועליו שבת אשר, להאיר את החשך, שנאמר 'וטובל בשמן רגליו'. ועליו שבת נפתלי, שהוא בעל ברכה. לאחרונה יסעו, שכל מי שעובד עבודה זרה, הולך לאחור ולא לפני".

רוח	דגל	השבטים החונים שם	משמעות הדגל	משמעות הרוח	מספרים
צפון	דן	דן אשר ונפתלי	חשך אור וברכה	חושך	לאחרונה יסעו, שעובד ע"ז, הולך לאחור

ומסיים רבינו: "היה הכל בחכמה וכבוד וגדולה לישראל, ולכך יזכיר הכתוב הכל בפרט".